

KÜTAHYA OYALARININ SERAMİK UYGULAMA İLE TAKIYA DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

TURNING KUTAHYA LACES INTO JEWELRY WITH CERAMIC IMPLEMENTATION

Haldun ŞEKERCİ*, Bülent TÜFEKÇİ**

Öz

İnsanlar süslenme ihtiyaçlarını gidermek için oya gibi çeşitli zanaatları kullanmıştır. Uygarlıkların beşiği kültürlerin harman olduğu. Anadolu da karşımıza çıkan el sanatları içerisinde önemli bir yere sahip olan alanlardan biriside iğne oyalarıdır. İğne oyalarının görselliği dışında üzüntü, keder, sevinç, gibi ruhsal haller yanında evlilik, nişan, ölüm gibi olayları da içeren duygusal anlamlar yüklediği görülmektedir. Geçmişten günümüze Kütahya da pek çok el sanatı varlığını sürdürürken özellikle yazma türü başörtülerin de çok kullanılan iğne oyaları bu bölgeye özgü şekillere ve anlamlara sahiptir. Bu çalışmada, Kütahya iğne oyalardan seçilen örneklem gurubundan, seramik kullanılarak, seramik takılar elde etmek amaçlanmıştır. Kütahya ya özgü spesifik nitelik gösteren iğne oyalardan tasarlanan seramik takılar ile ilgili herhangi bir çalışma tespit edilememesi ile bu tür bir çalışmanın ilk defa yapılması ve bu konuda çalışma yapacaklara örnek olacak özgün veriye sahip olması nedeni ile önemlidir. Çalışma; literatür taraması, deneysel atölye uygulaması ile verilerin düzenlenip sonuçların çıkartıldığı nitel yöntemeye dayalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kütahya, El sanatları, İğne oyaları, Seramik, Takı.

Abstract

People used various crafts such as lace to fulfill their ornamentation needs. The cradle of civilizations is the blend of cultures. One of the areas that have an important place in the handicrafts that we encounter in Anatolia is needle lace. Apart from the visuality of needle lace, it is seen that emotional meanings such as sadness, sorrow, joy, as well as events such as marriage, engagement and death are loaded. While many handicrafts have existed in Kütahya from the past to the present, needle lace, which is widely used especially in the writing type headscarves, has shapes and meanings unique to this region. In this study, it was aimed to obtain ceramic jewelery by using ceramics from the sample group selected from Kütahya needle lace. It is important because no study has been determined on ceramic jewelery designed from needle lace, which has a specific feature specific to Kütahya, and that such a study was carried out for the first time and it has original data that will serve as an example for those who will work on this subject. Work; The literature review is based on the qualitative method in which data is organized and results are drawn with experimental workshop practice.

Keywords: Kutahya, Handicrafts., Needle lace, Ceramics, Jewelry.

Geliş Tarihi / Received
01.10.2020

Kabul Tarihi / Accepted
31.12.2020

Yayın Tarihi / Publication Date
01.02.2021

Sorumlu Yazar/Corresponding Author

E-mail:
haldun.sekerici@dpu.edu.tr

Cite this article: Şekerci, H., & Tüfekçi, B.,(2021). Kütahya Oyalarının Seramik Uygulama İle Takıya Dönüştürülmesi, *D-Sanat, Cilt:1, Sayı:1.*

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

* Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, El Sanatları Blm. Takı Tasarımı ve İmalatı Asd. haldun.sekerici@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2753-6951

** YL.Öğr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik YL Blm., ankacini@gmail.com. Orcid: 0000-0002-7785-7841

Giriş

Halkın duygu, düşünce ve hayallerini kendi ihtiyaçlarına öncelik vererek gerçekleştirmek için çaba harcaması, bu çabayı birtakım malzemeler kullanarak ortaya koyması sonucunda ortaya çıkan ürünler, halk sanatları, geleneksel sanatlar, el sanatları vb. terimler çerçevesinde ifade edilmiştir. Halk sanatları bireyin kendi emeğiyle başlattığı, sonraları toplumca benimsenip ortak bir çalışmanın kaynağı hâline gelir (Kültür Bakanlığı, 18.09.2020, s.80195, para.1-2).

Bu kaynaklardan biriside yüzlerce yıllık bir geleneği günümüzde de sürdürenlerin el emeği, göz nuru dökerek ortaya çıkarılan oylar, birer sanat eseri olduğu kadar, aynı zamanda, yapıldıkları yörenin doğasını, iklimini, ürünlerini, bitkilerinin özelliklerini, o yörede kullanılan araç gereci ve hatta aile içinde veya dışındaki sosyal hayatı kanıtlayan eserlerdir. Daha çok işleme tekniği, kullanılan araç-gereç ve malzemeler oya türlerinin belirlenmesinde ayrımcı bir rol oynarlar. Bunlar; iğne, tığ, firkete, mekik, boncuk oyları ile yün, koza, mum ve dokuma oylarıyla birlikte dikişli, kumaş ve iplik artığı oylar biçiminde ana gruplar içinde toplanırlar. Çevredeki çiçekler, hayvanlar, ev içi araçlar, organlar, gökyüzü yapılan oylara ad olarak verilir (Kültür Bakanlığı, 19.09.2020, s.80197, para.1-2-3).

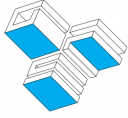

Görsel 1. Bitiksel Motifli Çeşitli İğne Oyları
(Sarıtaş(a), 03.06.2017, p.8).

Oyalardaki guruplardan bir tanesi olan iğne oyası, ipliğin dikiş iğnesi yardımı ile üst üste ilmeklenip, düğümleme ile meydana getirilen yüzeyleridir. İğne oyası, düğümlü yüzeylerin iki veya üç boyutlu biçimleri ile tabiatın kopyası denilebilecek kadar natüralist ve stilizedir. İğne oyası örnekleri, genellikle doğadaki isimleri ile adlandırılmakta ve farklı alanlarda kullanılacak estetik değere sahiptir (Özlü ve Yayla, 2015, s.91).

Kadının çeyizinin bir parçası olan iğne oyları süslenme amacının yanı sıra farklı formları ile de kadının duygu ve düşüncelerini iletmesine aracılık etmektedir. Geleneksel olarak daha çok ipek ipliklerin kullanıldığı bu sanatın temel biçim ögesi çiçektir. Yöreden yöreye ve anlatılmak istenilen mesaja göre çiçekler, yapraklar, dallar v.b. diğer bitkisel öğeler farklı formlara bürünmektedir (Evecan, Etikan ve Kılıçarslan, 2017, s.321).

İğne oylarının da içinde yer aldığı; halk sanatları; el sanatları, ev sanatları ve çarşı sanatları olarak üç ana kola ayrılabilir. Bu üç kolda ağırlık genellikle kadınlarda olduğu için “kadın sanatları” olarak

da nitelendirilen bu sanat ürünlerini Türkiye'nin her köşesinde görebiliriz (Kültür Bakanlığı, 18.09.2020, s.80195, para.2).

İğne oylarının zengin örneklerine sahip Türkiye'deki bu yerlerden biriside Kütahya'dır. Osmanlının "şehzade sancağı"dır. Bu özelliğinin yanı sıra, Anadolu tarafına yapılan seferlerde Osmanlı ordusunun toplandığı ve aynı zamanda önemli bir uğrak yeri olmasından dolayı, Kütahya önemli eserlerle donatılmış ve Geleneksel Türk El Sanatları açısından zengin bir birikime sahiptir. Ayrıca Kütahya'nın yol güzergahları üzerinde olması onun hem ekonomik açıdan hem de el sanatları açısından gelişim göstermesine yol açmıştır. Kütahya, geleneksel el sanatları açısından çini sanatı ile akla gelen ilk kentlerden biri olmasına rağmen; sim sırma ve oya işlemeciliği gibi el sanatı örnekleri bakımından da önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir (Mercin ve Şekerci, 2013, s.85).

1. Çalışmanın Önemi

Bu çalışmada, Kütahya ya özgü iğne oylarını temel tasarım kabul ederek genellikle yazma türü başörtülerinde görebildiğimiz oyların seramik birer nesne haline dönüştürülerek takı formları elde etmek amaçlanmıştır. Yapılan araştırmada Kütahya ya özgü spesifik nitelik gösteren iğne oylarından tasarılan seramik takılar ile ilgili herhangi bir çalışma tespit edilememesi ile bu tür bir çalışmanın ilk defa yapılması ve bu konuda çalışma yapacaklara kaynak teşkil edecek özgün veriye sahip olması nedeni ile önemlidir.

2. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmanın materyalini Kütahya iğne oyları bağlamında oluşturulan seramik takılara ait veriler oluşturmaktadır. Çalışmada literatür taraması, deneysel atölye uygulaması ile verilerin düzenlenip sonuçların çıkartıldığı nitel yöntemle dayalıdır edinilebilen Kütahya iline ait öznel nitelik gösteren ve ulaşılabilen iğne oyları ile sınırlandırılmıştır. Veriler amaç doğrultusunda uygun başlıklar altında düzenli bir biçimde verilmiştir.

3. Çalışmanın Bulguları

Elde edilen veriler doğrultusunda; çalışmada iğne oylarının yapımı, tarihçesi, gelişim süreci ve mevcut durumu ele alınmıştır. İğne oyası yapımında kullanılan materyaller, süsleme teknikleri ve yapım aşamaları incelenmiştir. İncelenen tüm örnekler içerisinde seramik sanatı ile bütünleştirilebilecek olan on beş iğne oyası seçilmiştir. Seçilen bu 12 adet iğne oyası ile ilgili resimler ve seramikten yapım aşamaları görsel öğeler ile desteklenerek aktarılmıştır

3.1. Kütahya İğne Oyları

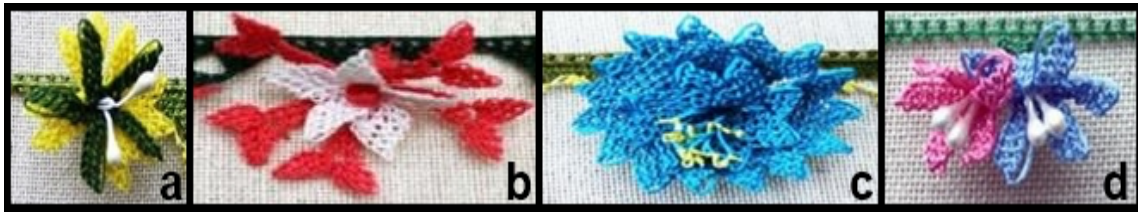
Kütahya kültürel ve sanatsal açıdan en zengin yörelerimizdendir. Kütahya'nın çinicilik yönünden bir dünya markası olduğu kabul gören bir gerçektir. Kütahya çinisinden sonra bir diğer önemli temsilcisi de iğne oylarıdır. Kütahya oyları birçok biçimde ve birçok modelde karşımıza çıkabilir. Bunların başlıcaları gül, menekşe, zambak, papatya, karanfil gibi çiçek motifli oylar; ıtır, şeftali, söğüt, karanfil yapraklarına benzeyen yaprak motifli oylar; Gönül Dolabı, Mecnun Yuvası, Yar Yare Küstü gibi kendine özgü oylar; Süreyya, Diba gibi isimlere yakıştırılan oylar ve Kaynana Oyası, Elti Küstü, Ana Güldüren, Malak Sattıran gibi deyimsel oylardır (Pelin, 20.10.2020, p.1-2).

Kütahya bölgesi ait, seramik bünyeye uygulanabileceği düşünülen onbir adet bitkisel, bir adet deyimsel gurupta yer alan toplam 12 adet oya seramik malzemeye uygunluğu ve takıya

dönüştürülmeye uygun formları olduğu varsayımı ile rastgele seçilerek teknik ve görsel nitelikleri üzerinde de durulmuştur.

3.2. Seramik Uygulama İçin Seçilen İğne Oyaları

Yapılan araştırma kapsamında 36 adet oya rastlantısal olarak seçilerek incelenmiştir. Bu inceleme sırasında oyalarda seramik malzeme ile uyumu, takı formuna dönüşme durumu dikkate alınmıştır. Belirtilen durum göz önünde bulundurularak incelenen örneklem gurubu oyalardan 12 adet iğne oyası alt örneklem gurubu olarak seçilmiştir. Seçilen iğne oyası örneklem gurubunun çalışmanın sonucunda genellenebilecek veriler elde edileceği varsayımı ile seramik malzeme uyumu ve takıya dönüşebilme durumu dikkate alınarak bu duruma benzeşik oyalardan tesadüfi olarak seçilmiştir. Seçilen iğne oyaları hakkında isim ve genel form nitelikleri kısaca bilgiler verilmiştir.

Fotoğraf 2. a. Ayçiçeği Oyası (Karayel ve Aygün, 2013, s.183), b. Tura Saçağı Oyası (Karayel ve Aygün, 2013, s.188), c. Gül Oyası (Karayel ve Aygün, 2013, s.184), d. Amca Çocukları Oyası (Karayel ve Aygün, 2013, s.189).

İğne oyalardaki tasarımlardaki ayrıntılardaki sadelik ve seramik bünye ile takı ürün türüne uygun olacağı varsayımı iğne oyaları seçilmiştir.

Bu bitkisel kökenli oyalardan ayçiçeği oyası (Fotoğraf 2a), tura saçağı oyası (Fotoğraf 2b), gül oyası (Fotoğraf 2c), deyim sel oyalarda amca çocukları oyası (Fotoğraf 2d), üst üste binen tekrarlarla oluşmuş yapı özellikleri göstermekte, ortalarında tohum kısmını niteleyen parçaların ya örülerek yada hazır malzeme kullanıldıkları görülmüştür. Bu nitelikleri ile takıya yakın bir form niteliği gözlemlendiği düşünülmektedir.

Fotoğraf 3. a. Yıldız çiçeği Oyası (Kadınbahçesi, 20.10.2020, p.1), b. Cimcik Oyası (Karayel ve Aygün, 2013, s.183), c. Zülazümbül Oyası (Demir, 20.10.2020, p.1), d. Çayır Zambağı Oyası (Korkut, 20.10.2020, p.1).

Aynı şekilde bitkisel kökenli oyalardan yıldız çiçeği oyası (Fotoğraf 3a), cimcik oyası (Fotoğraf 3b), zülazümbül oyası (Fotoğraf 3c), çayır zambağı oyası (Fotoğraf 3d), tek yüzeyli oluşmuş yapı özellikleri göstermekte, ortalarında tohum kısmını niteleyen parçaların ya örülerek yada hazır malzeme kullanıldıkları görülmüştür. Tek yüzeyli formlar kıvrım verilerek hareket kazandırılmış, yine yüzey üzerinde ipele desen işlenerek ayrıntı yapıldığı görülmektedir. Bu nitelikleri ile takıya yakın bir form niteliği gözlemlendiği düşünülmektedir.

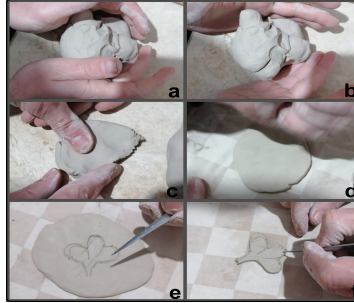

Fotoğraf 4. a. Zambak çiçeği Oyası (Saritaş(b), 03.06.2017, p.59)., b. Katmerli Zambak Oyası (Saritaş(c), 03.06.2017, p.82), c. Göbekli Gül Oyası (Saritaş(d), 03.06.2017, p.82), d. Gül Oyası (Saritaş(e), 03.06.2017, p.13).

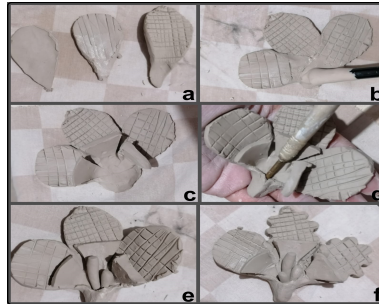
Yine bitkisel kökenli oyalardan zambak çiçeği oyası (Fotoğraf 4a), katmerli zambak oyası (Fotoğraf 4b), göbekli gül oyası (Fotoğraf 4c), gül oyası (Fotoğraf 4d), katmanlı oluşmuş yapı özellikleri göstermekte, ortalarında tohum kısmını niteleyen parçaların ya örülerek yada hazır malzeme kullanıldıkları görülmüştür. Formlar düzenlenme şeklinde tülbent kenarları ya da örtü kenarlarına (Fotoğraf 4b-c) asimetrik düzenleme ile işlendikleri görülmüştür. Oyaların incelenen özelliklerinin takıya yatkın bir form niteliği gözlemlendiği düşünülmektedir

3.3. Oyaların Seramik Bünye Üzerine Uygulama Aşamaları

Hazır olarak temin edilen beyaz seramik çamurundan modelin büyüklüğüne göre kopararak avcumuz iç kısmıyla bastırarak düz bir çamur plaka elde edilir. Bu plakanın üstüne seçmiş olduğumuz oyanın çizimi yapılır. Yapılan çizim ince bir bıçak kullanılarak kesilir.

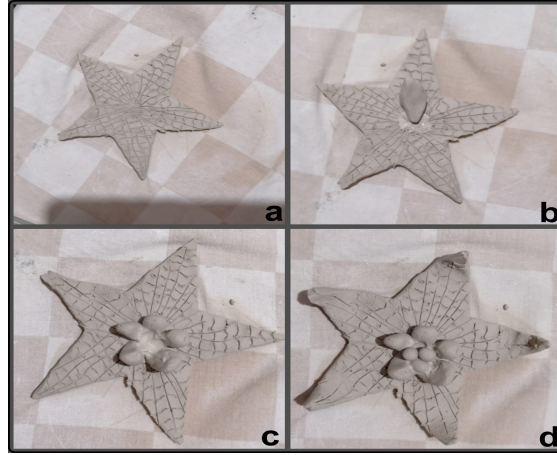

Fotoğraf 5.a. Seramik hamurunun yoğurumu, b. Hamurdan parça koparma, c. Parçayı açma, d. Parçayı düzleme, e. Parçaya deseni çizme, f. Fazlalıkları Kesme (Tüfekçi, 2020).

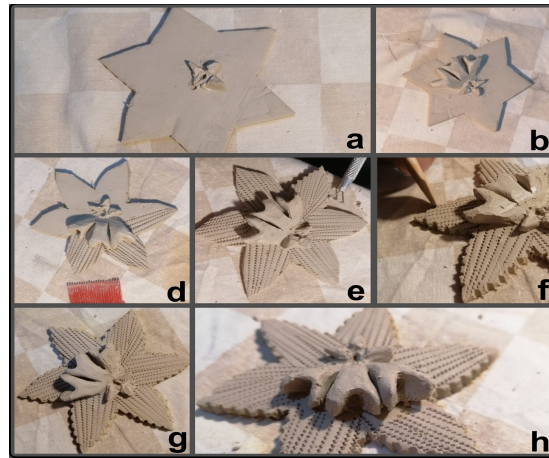

Fotoğraf 6.a. Seramik parçaların yapımı, b. Parçaları birleştirme, c. Parçaları düzeltme, d. Parçaları boyutlandırma, e. Parçaya ayrıntı çizme, f. Ayrıntılı şekillendirme (Tüfekçi, 2020).

Çıkan parçalar oyamızın yaprakları oluşturur. Bu parçalar suyla balçık kıvamına getirilen yapıştırma çamuruyla birbirine yapıştırıldı. Bu işlemin sonrasında oya yapraklarının çentikli kısımları bıçakla kesilerek meydana çıkartıldı. Tohum kısımları ise çamurun küçük parçaları yuvarlanarak sucuk diye tabir edilen şekilde hazırlanarak yapıştırma çamuru ile yapıştırıldı.

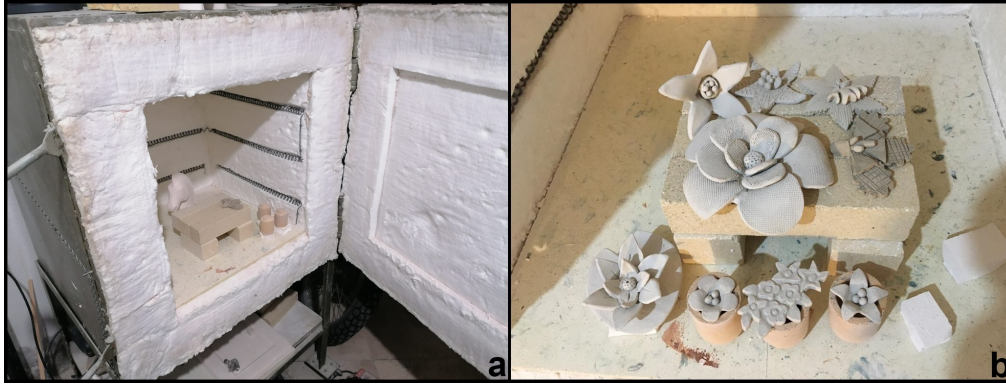

Fotoğraf 7.a. Seramik parçaların yapımı, **b.** Parçaları birleştirme **c.** Parçaları düzeltme, **d.** Parçaları boyutlandırma, **e.** Parçaya ayrıntı çizme, **f.** Ayrıntılı şekillendirme **g.** Parçaları hassas düzeltme, **h.** Şekillendirme tamamlama (Tüfekçi, 2020).

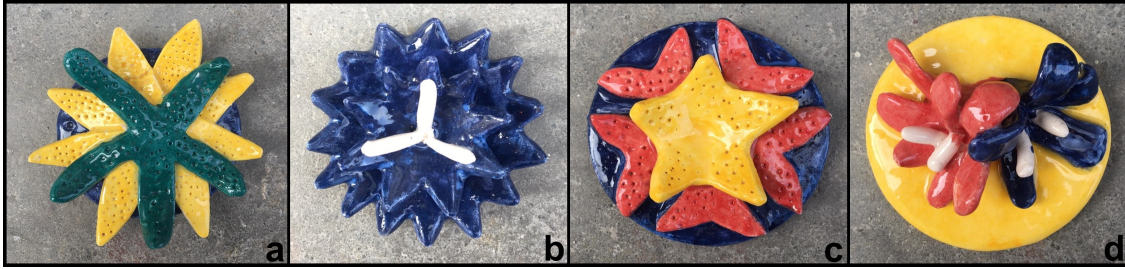
Fotoğraf 8.a. Seramik parçaların yapımı, **b.** Parçaları birleştirme **c.** Parçaları düzeltme, **d.** Şekillendirme tamamlama (Tüfekçi, 2020).

Seçilen oya modellerinin tümü aynı yapım sırasına göre oluşturuldu. Fırınlamadan önceki yapım aşamalarında oya modellerinin estetik görüntülerini elde edebilmekte sıkıntılar oluştu. Seramik çamuru 0,10-0,20 mikron arası bir çalışma aralığında planlanan kalınlık elde edilemedi. Başarılan kalınlık 0,50-0,70-1,00 ve üstü şeklinde gerçekleşti. Çamurun daha ince ve ayrıntılı şekillendirilmesi için yeni daha hassas aletler ve daha ince işlemeye imkan veren hammaddeye ihtiyaç olduğu anlaşıldı.

Fotoğraf 9.a. Seramik parçaların pişirimi için fırının hazırlanması, **b.** Parçaların fırına yerleştirilmesi birleştirme (Tüfekçi, 2020).

Yapımı tamamlanan ürünler kurumaya bırakıldı bir gün kurduktan sonra fırına yerleştirildi ve 1050 derece de pişirildi. Piştikten sonra bazı ürünler inceliklerinden dolayı fırında kırıldı tekrar yapılan çalışmalarda sağlam ürünler elde edildi. Fakat kalınlıkları beklendik değerlerde gerçekleşmedi. Bunun yanında ürünlerin sağlamlığını ve dayanıklılığını arttırmak için ürünlerin boyutları büyütüldü. Fakat bu seferde ürünler planlanan en çok 3x3cm aralığındaki değerler yerine elde edilen ürünlerde 8x8cm ortalama 4x4cm arası ürünler elde edilebildi.

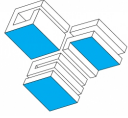

Fotoğraf 9.a.,b.,c.,d. Uygulama sonucu elde edilen takı seramik ürünler (Tüfekçi, 2020).

Çalışmalarda sırlamaları yapılırken çoğunluğunda küçük boyutlarından olduğundan estetik renkler yakalanamadı. Yapılan 12 çalışmadan 4 tanesi beklendik büyüklüğe ve estetik görünüme yakın şekilde gerçekleşti. Sağlamlık denemelerinde her hangi bir olumsuz sonuçla karşılaşılmadı. Daha hareketli aynı düzlemde olmayan çalışmalarda daha estetik sonuçlar elde edildi. Başarılı çalışmalarda sırlarda her hangi olumsuz bir durum meydana çıkmadı.

Sonuç

Kütahya'daki spesifik iğne oylarının çok çeşitli türde olduğu görüldü. Bunlardan seramik bünyeye ve takı forma uygun olacağı varsayılanlardan 12 tanesi seçildi. Seçilen modellerin tamamı seramik malzeme ile takı formları yapıldı. Formlar 8x8 cm ve ortalama 4x4 cm arası ürünler şeklinde elde edildi. İnce ve küçük boyutlu ürünlerin üretimi fırınlama aşamasında başarısızlığa uğradı. Çalışma yapılan 12 parça ürünün denemelerde tamamının başarılı numuneleri elde edildi. Fakat beklendik sonuçlara yakın sadece 4 adet çalışmaya ulaşıldı. Hareketli modellerin daha estetik değerlerde olduğu gözlemlendi. Daha başarılı ve oya niteliğine yakın sonuçlar elde edilebilmesi için seramik

çamuru niteliği ve çamuru şekillendirme için daha hassas aletlerin geliştirilmesi için ek çalışmaya ihtiyaç olduğu anlaşıldı.

Kaynakça

Evceci, A., Etikan, S. ve Kılıçarslan, H. (2017). "Günümüzde El Sanatlarına Yaklaşım; Ödemiş İğne Oyaları", Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 10, Sayı 1, Haziran 2017, S: 321-332.

Karayel, F., S. ve Aygün, M. (2013) "Kütahya Gediz İlçesi İğne Oyaları" Akdeniz Sanat Dergisi, Cilt 6, Sayı 12, S:183-184-188-189.

Mercin, L. ve Şekerci, H. (2013). "Kütahya Bölgesi Elmas Mıhlıyıcılığı", Akdeniz Sanat Dergisi, Cilt 6, Sayı 12, S:85-87.

Özlü, P. ve Yayla, M. (2015) "Gelenekselin Moderne Taşınmasında Ordu Yöresi İğne Oyaları" Karadeniz Arastirmalari: Journal of Black Sea Studies; Ankara. Sayı 44, S:91-104.

İnternet Kaynakları

Demir, F. (20.10.2020) Kütahya Yöresi Çiçek İğne Oyası Dane Yazma Modelleri. <https://www.youtube.com/watch?v=lmDxhom4ruY> (Erişim Tarihi:20.10.2020).

Kadın Bahçesi (20.10.2020). Yıldız Çiçeği Oyası. <https://kadinbahcesi.com/en-guzel-oya-ornekleri/kutahya-yildiz-oyasi/> (Erişim Tarihi: 20.10.2020).

Korkut, A. (20.10.2020) Kütahya Oyaları <https://tr.pinterest.com/pin/17803361009456686> (Erişim Tarihi: 20.10.2020).

Kültür Bakanlığı, (19.09.2020). El Sanatları ve Zanaatları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-80197/oyalar.html>. s.80195-80197, para.1-2-3 (Erişim Tarihi:19.09.2020).

Pelin, O. (20.10.2020). Kütahya İğne Oyaları. <https://oyalarimiz.com/3034-kutahya-igne-oyalari.html> (Erişim Tarihi: 20.10.2020).

Sarıtaş, H.

- (03.06.2017). Kütahya İğne Oyaları. <https://oyalarimiz.com/3034-kutahya-igne-oyalari.html> (Erişim Tarihi:10.10.2020).
- (03.06.2017). Kütahya İğne Oyaları. <https://www.facebook.com/427507860660698/photos/pcb.1389961531081988/1389959154415559/type=3theater> (Erişim Tarihi:10.10.2020).
- (03.06.2017). Kütahya İğne Oyaları. <https://www.facebook.com/427507860660698/photos/pcb.1389961531081988/1389959154415559/type=3&theater> (Erişim Tarihi:10.10.2020).
- (03.06.2017). Kütahya İğne Oyaları. <https://www.facebook.com/427507860660698/photos/pcb.1389961531081988/1389958931082248/type=3&theater> (Erişim Tarihi:10.10.2020).
- (03.06.2017). Kütahya İğne Oyaları. https://scontent.fist13-1.fna.fbcdn.net/v/t1.0-9/13256111_1022116484533163_8974821363902211316_n.jpg?_nc_cat=104&ccb=2&nc_sid=110474&nc_ohc=SK6A_tn_mrYAX8drwd8&nc_ht=scontent.fist13-1.fna&oh=51800b47805adade0d99e3580a24oe6039E4C7 (Erişim Tarihi:10.10.2020).